

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง ศักยภาพในการจัดการป่าชุมชนของชุมชนบ้านแพะ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ครั้งนี้ ได้มุ่งศึกษาเพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ มีรูปแบบและกระบวนการจัดการป่าไม้ของชุมชนบ้านแพะอย่างไร ถึงทำให้ป่าชุมชนบ้านแพะ มีศักยภาพ เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปใช้เป็นแนวทางในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนอื่นที่มีแหล่งต้นน้ำลำธารอันควรอนุรักษ์ไว้ให้เป็นพื้นที่ป่า เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ และจารีต ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชนที่ส่งผลต่อการอยู่ร่วมกันของคนกับป่าเพื่อให้เกิดความยั่งยืน

วัตถุประสงค์ในการศึกษาครั้งนี้ กำหนดไว้ว่า เพื่อศึกษายทบาท และการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการจัดการป่าชุมชน เพื่อศึกษาศักยภาพของชุมชนในการจัดการป่าชุมชน และเพื่อศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพของชาวบ้านในการจัดการป่าชุมชน ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ

วิธีในการศึกษาประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนแรก เป็นการศึกษาจากเอกสาร สิ่งตีพิมพ์ หนังสือ และรายงานการศึกษาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษาของหน่วยงานราชการ ชุมชน รวมทั้งได้ค้นคว้าจากห้องสมุดของสถาบันการศึกษาต่างๆ ขั้นตอนที่สอง เป็นการเข้าไป สัมผัสชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนที่ทำการศึกษามีการสังเกตพฤติกรรม ตลอดจนการดำรงชีวิตประจำวันของชาวบ้านในภายในชุมชน รวมทั้งสนทนาอย่างไม่เป็นทางการ ขั้นตอนที่สามเป็นการ สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ได้แก่ เจ้าหน้าที่ของรัฐ สมาชิกชุมชน ผู้นำที่เป็น ทาง การและไม่เป็นทางการ เป็นต้น โดยใช้สัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการและเป็นทางการ รวมถึง การร่วมประชุมกับชาวบ้านเพื่อฟังความคิดเห็นในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน และ ขั้นตอนที่สี่ เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลถึงความสัมพันธ์ ความน่าเชื่อถือของปัจจัยต่างๆ และนำข้อมูล มาเชื่อมโยงเพื่อตรวจสอบความครบถ้วนสมบูรณ์ การนำเสนอโดยการบรรยายวิเคราะห์และ สังเคราะห์ผลการวิจัย ซึ่งสรุปได้ดังนี้

5.1 สรุปผลการศึกษา

5.1.1 สภาพทั่วไปของชุมชนบ้านแพะ

บ้านแพะหมู่ที่ 10 ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ อยู่ห่างจาก ตัวจังหวัดเชียงใหม่ ประมาณ 24 – 25 กิโลเมตร ป่าชุมชนบ้านแพะตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ

ป่าแม่ออน มีพื้นที่ป่าเป็นป่าเต็งรังอยู่บริเวณ ลันเขาและป่าเบญจพรรณขึ้น อยู่บริเวณลาดเขา ตอนล่าง ป่ามีความหลากหลายของระบบนิเวศทั้งพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ ชาวบ้านได้อาศัย ป่าชับน้ำเพื่อ การอุปโภคและทำกิจกรรมต่างๆ ในครัวเรือน ปัจจุบันนี้มีจำนวนครัวเรือน 105 หลังคา มีจำนวนสมาชิกในครอบครัวเฉลี่ยจำนวน 4 คน ชาวบ้านส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพ เกษตรกรรมปลูกข้าวเพื่อบริโภคในครอบครัว ที่เหลือจึงนำไปจำหน่าย และส่วนใหญ่มีที่ดินเป็นของตนเอง ถ้ามีการเจ็บป่วยชาวบ้านสามารถไปรับการรักษาจากโรงพยาบาล หรือขอคำปรึกษากับ ผู้รู้เรื่องสมุนไพร ชุมชนบ้านแพะมีระบบสาธารณสุขปกที่สะดวก ได้แก่ มีไฟฟ้า น้ำประปาหมู่บ้าน โทรศัพท์- สาธารณะ วัด ศาลากลางประจำหมู่บ้าน เครื่องกระจายเสียงประจำหมู่บ้าน ในด้านการปกครองของหมู่บ้านจะมีผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบันคือ นายบุญเลื่อน ธนะคำ มีคณะกรรมการหมู่บ้าน 21 คน คณะกรรมการ อบต.2 คน ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการผู้ดูแลลูกบ้าน และติดต่อประสานงานกับหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ชาวบ้านแพะส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านวังธาร ที่ย้ายมาอาศัยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2476 มีการตั้งบ้านเรือนในบริเวณเดียวกับญาติพี่น้อง ตัวบ้านไม่มีรั้วกันตามบ้านมีแต่รั้วกันตามแนวถนน ความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวบ้านเป็นลักษณะเครือญาติกัน และมี การรวมตัวกันเป็นกลุ่มที่มีความสัมพันธ์ภายในชุมชน ได้แก่ กลุ่มเกษตรกรทำนา กลุ่มเหมืองฝาย กลุ่มสมาชิกธนาคารเพื่อการเกษตร กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มพ่อบ้าน กลุ่มฌาปนกิจศพ กลุ่มป่าชุมชน ปัจจุบันนี้ชาวบ้านได้มีการแต่งงานกับชาวบ้านจากหมู่บ้านอื่นมากขึ้น ทำให้มีความสัมพันธ์กับภายนอกชุมชนด้วย ชาวบ้านนับถือศาสนาพุทธ แต่ก็มีความเชื่อในเรื่องผี ปัจจุบันนี้ยังมีการทำพิธีเลี้ยงผีอยู่ ได้แก่ ผีขุนน้ำ ผีเสื้อบ้าน ผีปู่ย่า

ชาวบ้านแพะที่ เป็นผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะมีภูมิปัญญาชาวบ้านในเรื่องการหาสมุนไพร เป็นความรู้ที่เกิดการถ่ายทอดต่อกันมา ทรัพยากรแหล่งน้ำของชาวบ้านแพะมาจาก อ่างเก็บน้ำแม่ผาแหน เพื่อใช้ในการทำการเกษตรกรรม และใช้น้ำจากป่าชับน้ำเพื่อเป็นการอุปโภค และทำกิจกรรมต่างๆ ในครัวเรือนจากระบบประปา รวมถึงใช้ในการทำการเกษตรกรรมในขณะที่ฝนแล้งและยังไม่ถึงวาระที่ได้รับน้ำจากอ่างเก็บน้ำแม่ผาแหน

5.1.2 บทบาทและการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการจัดการป่าชุมชน

ชาวบ้านแพะมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาด้านป่าไม้ ชาวบ้านที่มีส่วนในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาด้านป่าไม้ ได้แก่ กลุ่มเกษตรกรทำนา กลุ่มเหมืองฝาย กลุ่มพ่อบ้าน กลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ กลุ่มผู้รู้เรื่องสมุนไพร และคณะกรรมการหมู่บ้าน ทั้งนี้เนื่องจากกลุ่มเหล่านี้ได้เข้าไปใช้ประโยชน์จากป่า ซึ่งชาวบ้านผู้ที่อาศัยในท้องถิ่นมาเป็นระยะเวลาานจะ

ทำให้ชาวบ้านรู้ปัญหาของตนเองได้ดีที่สุด ดังนั้นการมีส่วนร่วมของชาวบ้านสามารถนำไปสู่แนวทางการแก้ไขปัญหาที่ถูกต้องและส่งผลที่ดีต่อชุมชน แต่กลุ่มหลักที่แสดงความคิดเห็นส่วนมาก ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นส่วนใหญ่ แต่ชาวบ้านคนอื่นแสดงความคิดเห็นเป็นบางครั้ง

2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนการดำเนินงาน ชาวบ้านที่มีส่วนในการวางแผนการดำเนินงาน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน เนื่องจากชาวบ้านคิดว่าตนเองมีความรู้เรื่องป่าไม้อยู่เพียงเล็กน้อย และคณะกรรมการมีหน้าที่ในการวางแผนการดำเนินงานต่างๆ และที่สำคัญชาวบ้านเชื่อมั่นในตัวผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านว่าสามารถวางแผนการดำเนินงานที่ดีได้

3. การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมในภาพรวม ชาวบ้านที่มีส่วนในการดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับป่าชุมชน เนื่องจากชาวบ้านเห็นความสำคัญของป่าไม้และประโยชน์ที่ได้รับ ทำให้ชาวบ้านเกิดความรักและหวงแหนป่าชุมชนของหมู่บ้านไว้ ขั้นตอนนี้เป็นภาระเน้นให้ชาวบ้านทุกกลุ่มมีส่วนร่วมและเป็นเจ้าของผลงานร่วมกัน สามารถจำแนกได้ดังนี้

- การมีส่วนร่วมในการช่วยต้อนรับคณะผู้มาศึกษาดูงาน ชาวบ้านที่มีส่วนร่วมในการต้อนรับคณะผู้ศึกษาดูงาน ได้แก่ กลุ่มพ่อบ้าน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มผู้รู้เรื่องสมุนไพร คณะกรรมการหมู่บ้าน และมีผู้ใหญ่บ้านเป็นหัวเรือใหญ่คอยดูแลทุกอย่าง มีสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เป็นผู้ดำเนินรายการและให้ข้อมูลและความรู้เกี่ยวกับการจัดการดูแลและรักษาป่า เนื่องจากว่าชาวบ้านอยากให้ป่าชุมชนของตนให้เป็นที่รู้จัก ขอมรับของบุคคลภายนอก และเป็นตัวอย่างแก่ป่าชุมชนอื่น กลุ่มหลักที่รับผิดชอบ คือ กลุ่มแม่บ้าน

- การมีส่วนร่วมในการดูแลผู้ลักลอบตัดไม้ ชาวบ้านที่มีส่วนในการดูแลผู้ลักลอบตัดไม้ ได้แก่ กลุ่มพ่อบ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มผู้รู้เรื่องสมุนไพร กลุ่มเกษตรกรทำนา กลุ่มเหมืองฝาย และคณะกรรมการหมู่บ้าน ได้ช่วยในการสอดส่องดูแลผู้ลักลอบตัดไม้ในพื้นที่ป่าขณะเข้าไปใช้ประโยชน์ในป่า แต่กลุ่มหลักที่รับผิดชอบ คือ คณะกรรมการหมู่บ้าน เนื่องจากเป็นกลุ่มที่ตั้งใจทำงานเพื่อหมู่บ้าน จึงต้องช่วยกันปกป้องประโยชน์เพื่อส่วนรวมมากที่สุด

- การมีส่วนร่วมในการทำความสะอาดพื้นที่บริเวณป่าชุมชน ชาวบ้านที่มีส่วนในการทำความสะอาด ได้แก่ กลุ่มพ่อบ้าน กลุ่มผู้รู้เรื่องสมุนไพร กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มเกษตรกรทำนา กลุ่มเหมืองฝาย และคณะกรรมการหมู่บ้าน เนื่องจากชาวบ้านต้องการความสะอาดในการเข้าไปใช้ประโยชน์ และการเข้าไปดูแลจัดการ รวมถึงยังลดการเกิดไฟป่า ซึ่งกลุ่มหลักที่รับผิดชอบ คือ กลุ่มพ่อบ้าน

- การมีส่วนร่วมในการดับไฟป่า ชาวบ้านที่มีส่วนในการดับไฟป่า ได้แก่ กลุ่มพ่อบ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มผู้รู้เรื่องสมุนไพร กลุ่มเกษตรกรทำนา กลุ่มเหมืองฝาย และคณะกรรมการหมู่บ้านจะเข้าไปช่วยกันดับไฟป่า ถ้ามีชาวบ้านเห็นว่าเกิดไฟป่าขึ้นจะรีบแจ้งไปทางผู้ใหญ่บ้าน และให้รีบแจ้งเสียงตามสายเพื่อให้ทุกคนเข้าไปช่วยกันดับไฟป่า เนื่องจากทุกคนมีจิตสำนึกที่ว่าป่าเป็นของทุกคนและถ้าขาดป่าก็ขาดผลประโยชน์ที่จะได้รับ จึงเกิดความหวงแหนป่าเป็นอย่างมาก แต่ไฟที่ไหม้ในส่วนนั้นส่วนมากเกิดจากไฟที่ถูกลามมาจากป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่อน

4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล ชาวบ้านที่มีส่วนในการติดตามและประเมินผลงาน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้าน แต่ความจริงแล้วกลุ่มพ่อบ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มผู้รู้เรื่องสมุนไพร กลุ่มเกษตรกรทำนา และกลุ่มเหมืองฝาย ได้มีส่วนช่วยในการติดตามและประเมินผลแบบที่ไม่เป็นทางการ ในขณะที่เข้าไปใช้ประโยชน์ ถ้าพบปัญหาจะแจ้งให้ผู้ใหญ่บ้านหรือคณะกรรมการหมู่บ้านเพื่อแก้ไขปัญหาให้ป่ายั่งยืนต่อไป หรือถ้าไม่มีปัญหาอะไรขณะเข้าไปในป่าจะเกิดความพอใจในป่าชุมชน เป็นการยอมรับผลการดำเนินงานของทุกคน

5. การมีส่วนร่วมในการได้รับประโยชน์จากป่าชุมชน ชาวบ้านที่มีส่วนในผลประโยชน์ด้านต่างๆ เนื่องจากป่าชุมชนอยู่ใกล้เคียงกับบริเวณหมู่บ้าน ทำให้สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้ง่าย แต่ต้องอยู่ภายใต้กฎระเบียบที่ได้ร่วมกันตั้งขึ้น การใช้ประโยชน์ ได้แก่ เป็นแหล่งหาอาหารของป่า และเป็นแหล่งเชื้อเพลิงของกลุ่มพ่อบ้าน แหล่งสมุนไพรของกลุ่มผู้รู้เรื่องสมุนไพร เป็นแหล่งน้ำสำหรับทำการเกษตรกรรมของกลุ่มเกษตรกรทำนาและกลุ่มเหมืองฝาย เป็นแหล่งน้ำประปาหมู่บ้านของชาวบ้านทุกหลังคาเรือน และเป็นแหล่งนันทนาการของกลุ่มเด็กและวัยรุ่น อีกทั้งยังเป็นแหล่งศึกษาดูงานด้านป่าชุมชนของสำนักงานป่าไม้จังหวัดเชียงใหม่ ทำให้ป่าชุมชนบ้านแพะมีชื่อเสียง เกียรติประวัติ ได้รับการยอมรับจากสาธารณชน ดังนั้นชาวบ้านจึงได้ช่วยกันดูแล รักษาป่าให้ยั่งยืนต่อไป เพื่อสามารถใช้ประโยชน์ในอนาคตได้

6. การมีส่วนร่วมในการกำหนดกฎ ระเบียบ และบทลงโทษของชุมชน ชาวบ้านได้มีการตั้งกฎระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ ของป่าชุมชนบนพื้นฐานที่ว่า ชาวบ้านทุกคนสามารถใช้ประโยชน์จากป่าได้อย่างเสมอภาคกัน จะส่งผลให้มีการช่วยกันดูแลรักษาป่าไปพร้อมๆ กัน และยังถือเป็นบรรทัดฐานที่เป็นเครื่องมือในการป้องกัน รักษา ดูแลป่าชุมชนน้ำผืนนี้ให้เป็นสมบัติของชุมชน กฎระเบียบที่ตั้งขึ้นมานี้มีผลบังคับใช้กับชาวบ้านแพะทุกคนในชุมชน ไม่มียกเว้นในกรณีใดๆ ทั้งสิ้น รวมทั้งชาวบ้านยังใช้ระบบความสัมพันธ์ในสังคม โดยการพร้อมใจคัดค้านกัน ไม่คบค้าสมาคมและไม่ให้ความช่วยเหลือใดๆ ทั้งสิ้นสำหรับผู้ที่ทำให้ผิดกฎของชุมชน

7. การมีส่วนร่วมในการกีดกันบุคคลภายนอกเข้ามาใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ชาวบ้านมีการกีดกันบุคคลภายนอก ขณะที่เข้าไปหาประโยชน์จะมีการสอดคล้องดูแลผู้บุกรุกป่าแบบไม่เป็นทางการ และยังมีการกีดกันจากคำพูด ห้ามปรามไม่ให้เข้ามาใช้ประโยชน์จากป่าของตน เนื่องจากกลัวว่าผลประโยชน์ของตนเองจะเสียไป

5.1.3 ศักยภาพในการจัดการ ดูแล รักษา และฟื้นฟูป่าชุมชน

1. ศักยภาพทางด้านภูมิปัญญา มีดังนี้

ภูมิปัญญาในด้านสมุนไพร ชาวบ้านมีผู้รู้เรื่องสมุนไพรที่เป็นผู้สูงอายุที่รู้เรื่องสมุนไพรเป็นอย่างดี และคนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มหนึ่งที่ได้ช่วยดูแลจัดการป่าชุมชนให้ดำรงอยู่ จากการเข้าไปหาสมุนไพรในป่า แต่ภูมิปัญญาด้านสมุนไพรที่กำลังจะหายไป เพราะไม่มีการถ่ายทอดถึงแม้มีการถ่ายทอดอยู่บ้าง แต่เป็นการถ่ายทอดแบบไม่เป็นทางการและการถ่ายทอดที่น้อยมาก

ภูมิปัญญาในด้านระบบนิเวศวิทยา ชาวบ้านมีความเข้าใจแบบไม่เป็นทางการเพียงแต่เข้าใจถึงความสัมพันธ์ที่ว่า ถ้าไม่มีป่าแล้วก็จะขาดแคลนน้ำ ชาวบ้านจึงได้ช่วยกันดูแลรักษาป่าเพื่อใช้ประโยชน์จากป่าและน้ำ

ความต้องการรักษาชื่อเสียงของชุมชนในด้านการอนุรักษ์ป่าไม้ ป่าชุมชนบ้านแพะเป็นป่าชุมชนที่เก่าแก่ และได้มีการอนุรักษ์ป่ามาเป็นระยะเวลายาวนาน มีกฎ ระเบียบ ข้อบังคับที่เข้มงวดและได้ผล รวมถึงป่าชุมชนของหมู่บ้านยังเป็นที่สนใจของทั้งหน่วยงานเอกชน และหน่วยงานของรัฐ โดยการส่งเจ้าหน้าที่หรือบุคลากรเข้ามา ศึกษาดูงานในพื้นที่ป่าชุมชนแห่งนี้ อยู่เสมอ ทำให้เห็นว่าป่าชุมชนบ้านแพะเป็นที่ยอมรับจากภายนอก ชาวบ้านจึงมีชื่อเสียง เกียรติยศ และความภูมิใจ ดังนั้นจึงต้องการรักษาชื่อเสียงนี้ไว้ต่อไปในอนาคต

ความต้องการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนไว้ให้ลูกหลาน ชาวบ้านต้องการรักษาป่าไว้ให้ลูกหลานได้ใช้ประโยชน์ต่อไป โดยมีการจัดการป่าชุมชนอย่างเป็นธรรมและยั่งยืน จากการถ่ายทอดความเชื่อและพิธีกรรมให้แก่ลูกหลานในเรื่องของผิขุนน้ำ ที่เป็นความเชื่อในด้านการทำมาหากินของชุมชนที่มีต่อป่า และได้ร่วมกันกำหนดกฎระเบียบต่างๆ ในการดูแลรักษาป่าเพื่อใช้ประโยชน์ที่นำมาสู่ความเป็นอยู่ที่ดีสุขสบาย ทั้งตนเองในปัจจุบันและลูกหลานในอนาคต

2. ระบบความสัมพันธ์ทางสังคม

ชาวบ้านแพะส่วนใหญ่ได้อพยพมาจากหมู่บ้านวังธาร ทำให้มีความสัมพันธ์และใกล้ชิดเกี่ยวพันในฐานะเครือญาติ มีการพึ่งพาอาศัยไปมาหาสู่ ให้คำปรึกษาหารือ และความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง ส่งผลถึงระบบการจัดการป่าที่สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์หรือผูกพันกับธรรมชาติ มีกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ เพื่อเป็นบทลงโทษ

อันเป็นข้อตกลงร่วมกันในการดูแลป่า และยังมีกฎหมายในการที่พร้อมใจกันตัดความสัมพันธ์ ไม่ให้ความช่วยเหลือใดๆ แก่ผู้กระทำผิดกฎหมายของชุมชน เพื่อเป็นการดูแลรักษาป่าให้ยั่งยืนต่อไป อีกทั้งชาวบ้านแพะต้องการช่วยเหลือหมู่บ้านใกล้เคียงที่มีพื้นที่ติดกับป่าได้มีป่าชุมชน เพื่อสามารถแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลกัน ทำให้ระบบความสัมพันธ์ระดับหมู่บ้านเข้มแข็งยิ่งขึ้น

3. ความเชื่อและพิธีกรรม

การที่ป่าชุมชนบ้านแพะมีน้ำไหลออกมาจากรูน้ำไหล หรือตาน้ำไหล ชาวบ้านได้มีความเชื่อในเรื่องของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในป่า และประสบการณ์ในอดีตของ ชาวบ้านที่มีการตัดไม้ทำลายป่ามากทำให้ป่าชุมชนมีปริมาณน้ำที่ลดลง ชาวบ้านเริ่มตระหนักถึงปัญหาจึงร่วมมือร่วมใจกันอนุรักษ์ป่าบนพื้นฐานของจารีตประเพณี ความเชื่อ พิธีกรรมของชุมชน และสะท้อนออกมาเป็นความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ได้แก่ ความเชื่อเรื่องผีขุนน้ำ มีวัตถุประสงค์เพื่อเช่นสำรวจวิงวอนขอให้ผีขุนน้ำได้ช่วยให้ฝนตกต้องตรงตามฤดูกาล มีน้ำไหลเพียงพอต่อการเพาะปลูกในยามแล้ง และคุ้มครองผลผลิตให้กองงามสมบูรณ์ เป็นความเชื่อเกี่ยวกับการทำมาหากินของชาวบ้าน เป็นคำเนิการด้านการอนุรักษ์บนจิตสำนึกที่ว่า ป่าคือชีวิต ชีวิตคือป่า

4. ระบบกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชน

ในการจัดการป่าชุมชน ชาวบ้านมีการจัดการ ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน เป็นลักษณะของกรรมสิทธิ์ร่วม หรือสิทธิชุมชนที่เป็นทรัพยากรเปิด ทำให้ทุกคนมีสิทธิได้รับผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมและเสมอภาคจากป่า แต่ต้องอยู่ภายใต้ กฎ ระเบียบ และข้อบังคับของชุมชน

5. ความเข้มแข็งของกฎ

ระเบียบ ข้อบังคับ และบทลงโทษที่เข้มแข็ง ชาวบ้านได้มีการจัดการป่าชุมชน โดยการตั้งกฎระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ ที่เข้มแข็ง และมีประสิทธิภาพ ไม่มีข้อยกเว้นใดๆ สำหรับผู้กระทำผิด อันเป็นที่ยอมรับของชุมชน จากจิตสำนึกในการหวงแหนป่าไว้ใช้ประโยชน์ และเป็นเครื่องมือในการป้องกัน รักษา ดูแลป่าชุมชน เพื่อให้เป็นสมบัติของชุมชนและใช้มาตรการทางสังคมระงับการติดต่อสัมพันธ์และไม่ให้ความช่วยเหลือต่างๆ

5.1.4 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพของชุมชนในการจัดการป่าชุมชน

1. ความเข้มแข็งของชุมชน ชุมชนบ้านแพะมีความเข้มแข็ง เนื่องจากมีความเป็นเครือญาติและความสัมพันธ์กันเหนียวแน่น ส่งผลออกมาในรูปแบบของความเชื่อ อุดมการณ์ และพิธีกรรมที่ผลิตซ้ำแล้วซ้ำอีกที่เป็นแบบอย่างของชุมชนในการยึดถือ และปฏิบัติร่วมกันในการจัดการป่า ได้แก่ พิธีกรรมเลี้ยงผีขุนน้ำ เป็นต้น และความเชื่อและพิธีกรรมเหล่านี้ยังได้ช่วยคอกย้ำสำนึกในความเป็นชุมชนให้มั่นคงและแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น เพื่อช่วยกันดูแล รักษาป่าให้คงสภาพความอุดมสมบูรณ์ และเอื้อต่อการใช้ป่าอย่างคุ้มค่าและยั่งยืน

2. ความจำเป็นในการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ ชาวบ้านแพะได้ใช้ประโยชน์จากป่ามาเป็นระยะเวลาานาน ได้แก่ เป็นแหล่งชับน้ำเพื่อใช้ในการอุปโภคและทำกิจกรรมต่างๆ ในครัวเรือน เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ ประเพณีของท้องถิ่น ได้แก่ พิธีเลี้ยงผีขุนน้ำ ที่ทำเป็นประจำทุกๆ ปี ของกลุ่มเหมืองฝายและกลุ่มเกษตรกรทำนา เป็นแหล่งอาหารธรรมชาติที่สำคัญของชุมชน เป็นแหล่งสมุนไพรของกลุ่มผู้รู้เรื่องสมุนไพร และมีไว้เพื่อต้องการรักษาพื้นที่ป่าแห่งนี้ไว้เพื่อให้ลูกหลานได้ใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนเถกเช่นชาวบ้านรุ่นปัจจุบัน จากความจำเป็นในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ชุมชนจึงได้มีการจัดการ ดูแลทรัพยากรป่าไม้อย่างเป็นธรรมและยั่งยืนสำหรับชาวบ้านทุกคน

3. จิตสำนึกและอุดมการณ์ร่วมกันของคนในชุมชน เกิดจากอดีตที่ชาวบ้านได้บุกเบิกพื้นที่ป่ามาก ทำให้น้ำในป่าชับน้ำน้อยลง ชาวบ้านได้เห็นถึงความสำคัญประโยชน์ที่ได้รับจากป่า จึงเกิดจิตสำนึกในการดูแลป่าขึ้น ทำให้เกิดเป็นประเพณี ความเชื่อ และพิธีกรรมที่ได้เชื่อมโยงธรรมชาติกับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ ได้แก่ พิธีเลี้ยงผีขุนน้ำ ที่เป็นความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีการทำมาหากิน และเป็นการผลิตซ้ำของอุดมการณ์ที่สืบทอดต่อกันมา เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการดูแลจัดการป่าชุมชนให้เกิดความยั่งยืนอีกต่อไป

4. ความเข้มแข็งของผู้นำชุมชน ชาวบ้านแพะมีผู้นำที่เป็นทางการ คือ ผู้ใหญ่บ้านที่เป็นผู้นำด้านการพัฒนาท้องถิ่นและการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้มีความรู้และความสามารถ มีความเข้มแข็งในการปฏิบัติงาน ซื่อสัตย์ เสียสละ ยุติธรรม และเป็นตัวอย่างที่ดีในฐานะผู้นำชุมชน ทำให้ชาวบ้านได้ให้ความเคารพและไว้วางใจผู้ใหญ่บ้านมาก อีกทั้งผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน ได้เป็นผู้สานต่อแนวความคิดเรื่องป่าชุมชนของหมู่บ้านจากผู้นำหมู่บ้านรุ่นก่อนๆ และทำงานบนหลักการรักษาผลประโยชน์ของชุมชนโดยรวมเป็นหลัก ในลักษณะที่ว่าป่าชุมชนเป็นกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชน และผู้ใหญ่บ้านยังเป็นคนที่ควบคุม รักษากฎระเบียบในการจัดการป่าอย่างเคร่งครัด

5. การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก ทางสำนักงานป่าไม้จังหวัดเชียงใหม่ ได้จัดให้มีคณะเข้ามาศึกษาดูงานในป่าชุมชนบ้านแพะ ปีละประมาณ 2 ครั้ง แต่ครั้งจะให้เงินช่วยเหลือค่าศึกษาดูงาน เป็นการบริจาคเข้ากองทุนป่าชุมชนของหมู่บ้าน เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในด้านป่าชุมชน และยังมีการสนับสนุนในด้านอุปกรณ์ต่างๆ ทำให้เห็นว่าป่าชุมชนบ้านแพะมีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับจากภายนอก ดังนั้นชาวบ้านจึงต้องการรักษาป่าชุมชน เพื่อชื่อเสียงของชุมชน ในด้านการอนุรักษ์ป่าอย่างยั่งยืนต่อไปจนถึงรุ่นลูกหลานในอนาคต

5.2 อภิปรายผลการศึกษา

ชุมชนบ้านแพะมีวิถีชีวิตอยู่กับธรรมชาติ เป็นลักษณะความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกัน ได้มีการเรียนรู้และสะสมประสบการณ์ เพื่อปรับตัวให้มีความสมดุลกับธรรมชาติ อีกทั้งชาวบ้านยังมองป่าในฐานะที่เอื้อประโยชน์ต่อวิถีการดำรงชีวิต ไม่ว่าจะเป็นประโยชน์ในทางตรงหรือทางอ้อม เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร แหล่งหาอาหาร แหล่งสมุนไพร แหล่งนันทนาการ แหล่งศึกษาดูงานด้านป่าชุมชน อันเป็นที่ยอมรับจากภายนอก และความต้องการที่จะรักษาป่าไว้ให้ลูกหลาน อาจกล่าวได้ว่า วิถีชีวิตของชาวบ้านแพะมีการพึ่งพาป่าอย่างมาก โดยชาวบ้านได้อาศัยปัจจัยในการดำรงชีวิตแทบทุกอย่างจากป่า ทำให้ชาวบ้านต้องมีการจัดการ ดูแล รักษาป่าไม้ไปด้วย ส่งผลทำให้ป่าสามารถเจริญงอกงามได้อย่างเต็มที่ จนทำให้เกิดเป็นระบบนิเวศที่สมบูรณ์ ดังที่ ปกรณ์ จริงสูงเนิน (2538, อ้างใน สรรเสริญ ทองสมนึก, 2542) ได้กล่าวว่า คนไม่สามารถอยู่ได้ถ้าปราศจากป่า เพราะ ป่าถือเป็นแหล่งเก็บธาตุทั้งสี่ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟอยู่ในตัว จะทำให้เพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของดิน ตลอดจนเกิดการกระบวนการเก็บกักน้ำโดยตัวของมันเอง ชาวบ้านมีมุมมองหลายอย่างผสมกัน มองความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม มองถึงที่ดิน น้ำ ป่าไม้ มองป่าในแง่ที่ว่าป่ามีต้นไม้ขึ้นอยู่หนาแน่นไม่ใช่เป็นการรักษาที่ดินอย่างเดียว แต่เป็นการแสดงออกถึงความสัมพันธ์ของวิถีชีวิตคนกับป่า และเป็นเป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศซึ่งถือเป็นจิตสำนึกจริงๆ อันเป็นการแสดงออกถึงความสัมพันธ์ของวิถีชีวิตคนกับป่าได้อย่างชัดเจน ในเรื่องนี้ เสน่ห์ จามริก และคณะ (2536) กล่าวว่า ชุมชนมีศักยภาพในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้มีความเหมาะสมกับขีดความสามารถของระบบ นิเวศ โดยอยู่บนพื้นฐานความยั่งยืนของทรัพยากรและความมั่นคงของชุมชน โดยส่งผลกระทบต่อ สภาพแวดล้อมน้อยมาก และเงื่อนไขของการรักษาป่ามาจากการมีผลประโยชน์ในการใช้ทรัพยากรดิน น้ำ และป่า เพื่อการเกษตรและใช้ผลผลิตจากป่าในชีวิตประจำวัน และอำนาจ ลวอนิช (2529) กล่าวว่า มนุษย์จะไม่สามารถมีชีวิตอยู่ได้ถ้าปราศจากไม้ (Man cannot exist without wood) ดังนั้น คงไม่มีชาวบ้านคนใดคิดจะทำลายชีวิตของตนอย่างแน่นอน

ชาวบ้านแพะส่วนใหญ่ได้อพยพมาจากหมู่บ้านวังธาร ทำให้มีความสัมพันธ์และใกล้ชิดเกี่ยวพันในฐานะเครือญาติ มีการตั้งบ้านเรือนในบริเวณเดียวกับเครือญาติโดยไม่มีรั้วกัน มีเพียงแต่รั้วกันตามแนวถนน เพื่อสะดวกในการไปมาหาสู่ พบปะกัน ติดต่อสื่อสาร พึ่งพาอาศัยให้ความช่วยเหลือกันในระบบเครือญาติ เมื่อผู้ใดประสบปัญหาทุกคนจะเข้ามาให้ความช่วยเหลือ ทำให้เกิดระบบความสัมพันธ์ทางสังคมขึ้น ปกรณ์ จริงสูงเนิน (2538, อ้างใน สรรเสริญ ทองสมนึก, 2542) กล่าวว่า ชาวบ้านมองสังคมในลักษณะการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข มีความเกื้อกูลกันระหว่างญาติพี่น้อง เอกวิทย์ ฤ กลาง (2545) เสนอว่า ชุมชนมีการรวมตัวกันอยู่เป็นหมู่เหล่า เพื่อ

ประโยชน์สุข มีปัญหาาร่วมกัน และสามารถพึ่งพาอาศัย ไว้วางใจกันได้ ชาติชาย ณ เชียงใหม่ (2528) อธิบายถึงเครือข่ายสังคมของคนในชุมชนว่า หมายถึง ความสัมพันธ์ของบุคคลที่มีต่อกัน ในกลุ่มประกอบด้วยความสัมพันธ์ทางสังคมทั้งหมดของคนในสังคม และมีอิทธิพลในการกำหนด แนวทางพฤติกรรมของบุคคล พฤติกรรมที่เกิดขึ้นที่แสดงถึงความสัมพันธ์ ได้แก่ การไปมาหาสู่ การต้อนรับ การใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวกับผู้อื่น เพื่อบรรลุดูวัตถุประสงค์ต่างๆ และชุมชนบ้านแพะ ได้จัดตั้งกลุ่มต่างๆ ขึ้น ได้แก่ กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มพ่อบ้าน กลุ่มเกษตรกรทำนา กลุ่มเหมืองฝาย กลุ่มฌาปนกิจศพ เพื่อสะดวกในการขอความร่วมมือความช่วยเหลือ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และให้คำปรึกษากันภายในกลุ่ม ชุมชนจึงเกิดความเข้มแข็งอันส่งผลถึงระบบการจัดการป่าชุมชนของชาวบ้านที่สะท้อนให้เห็นถึงพื้นฐานทางวัฒนธรรมของชาวบ้านในชุมชนที่มีความสัมพันธ์ หรือผูกพันกับธรรมชาติ และชาวบ้านแพะได้แต่งตั้งให้คณะกรรมการหมู่บ้านเป็น คณะกรรมการป่าชุมชน เป็นผู้ดูแลและรักษาป่า เพื่อประโยชน์ของชุมชนในการพึ่งพิงป่า (โกมล แพรกทอง, 2535; โกมล แพรกทอง และจินตนา อมรสวางสิน, 2537) ปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ในการจัดการทรัพยากรในรูปป่าชุมชน ก็คือ ความเป็นชุมชน ซึ่งชุมชนที่จะอนุรักษ์ป่าได้ต้องมี รูปแบบและความเข้มข้นของความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างสมาชิกของชุมชนสูง ผลการศึกษาของ ชูศักดิ์ วิทยากัด (2538) พบว่า ชุมชนสามารถจัดการทรัพยากรส่วนร่วมได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยใช้สถาบันหมู่บ้านเป็นกลไกในการดูแลและจัดการ ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและพรพิไล เลิศวิชา (2537) อธิบายเสริมในเรื่องนี้ว่า เครือข่าย ความสัมพันธ์ของชุมชนที่มีมาดั้งเดิมในหมู่บ้าน คือ ระบบเครือญาติถือว่าเป็นระบบสังคมที่เด่นมากของหมู่บ้าน การรวมตัวกันในหมู่บ้านที่ทำให้ สังคมของหมู่บ้านเป็นสังคมแบบพี่น้องมีการช่วยเหลือ พึ่งพาและอาทรกันมาตลอด เพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ มาจากพื้นฐานการยอมรับในสถาบัน หมู่บ้าน และการยอมรับผลประโยชน์ร่วมกัน พวกเขายังคงพยายามสนับสนุนอุดมการณ์แห่งการรวมกลุ่ม การพึ่งพาอาศัย ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ความเสมอภาค และการกระจายผลผลิตอย่างเป็นธรรม เพื่อผลประโยชน์ของตนเองและลูกหลาน ในอนาคตอย่างยั่งยืน

ชาวบ้านแพะได้เชื่อมโยงระหว่างธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม คน และสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ ด้วยการถ่ายทอดพิธีกรรมและความเชื่อของชุมชนที่มีต่อป่า เป็นกระบวนการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง มีลักษณะเป็นการถ่ายทอดโดยตรงจากครอบครัว ได้แก่ พ่อแม่ พี่น้อง และเครือญาติ และเป็นการถ่ายทอดผ่านการบอกเล่า พูดคุย และพิธีกรรม การปฏิบัติ ได้แก่ พิธีเลี้ยง พิษุนน้ำที่เป็นความเชื่อเกี่ยวกับการทำมาหากินของชาวบ้านในด้านการทำการเกษตร และให้ผลผลิต เจริญออกงาม เพื่อส่งเสริมความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้คงอยู่ต่อไป เป็นการอนุรักษ์ป่าทางอ้อม และช่วยให้ชาวบ้านอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างเกื้อกูลกัน อีกทั้งชาวบ้านยังมีความเชื่อ

เรื่องผีเสื้อบ้าน ผีป่วน เป็นความเชื่อที่ทำให้ชาวบ้านในชุมชนอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข พิธีกรรมเหล่านี้มีการถ่ายทอดผ่านทางวัฒนธรรมของชุมชน เป็นวิธีการดำเนินชีวิตที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ ผลการศึกษาของ เสน่ห์ จามริก และคณะ (2536) เสนอว่า การจัดการป่าชุมชนเป็นขบวนการทางสังคม หรือการรวมตัวขององค์กรประชาชนในระดับชุมชน เพื่อใช้ประโยชน์ และจัดการทรัพยากร ดิน น้ำ และป่าอย่างยั่งยืน และเป็นธรรมเนียมของระบบความคิด ความเชื่อ ภูมิปัญญา อุดมการณ์ และสิทธิชุมชน ความเชื่อนี้มีได้เป็นเพียงระบบคุณค่า หรือค่านิยมที่ไร้เหตุผล หากแต่เป็นวิถีคิดที่สะท้อนให้เห็นถึงอุดมการณ์ของอำนาจ ที่เป็นพื้นฐานในการจัดการระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติ โดยความเชื่อนี้เป็นพื้นฐานของการวางระเบียบ ข้อบังคับ และจารีตประเพณีต่างๆ เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรของชุมชนอย่างยั่งยืน อันเป็นหลักการทางศีลธรรมและความมั่นคงในการยังชีพ อีกทั้งได้มีการผลิตซ้ำของอุดมการณ์ป่าชุมชนดังกล่าวมาโดยตลอด เพราะคำนึงถึงผลประโยชน์ที่ได้รับร่วมกันอย่างเป็นธรรม วิษุทธิ์ จารัสพันธ์ (2535) ได้กล่าวว่า ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ และค่านิยมจะมีส่วน กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในการอยู่ร่วมกัน และยังมีบทบาทในการกำหนดความสัมพันธ์ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ซึ่งมักจะอยู่ในรูปของขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อทางศาสนา ความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สิงสถิตอยู่ในป่า ภูเขาหรือต้นไม้โดยทั่วไป และขนบธรรมเนียม ประเพณีจัดเป็นบรรทัดฐานทางสังคมประการหนึ่งที่ยอมรับในหมู่สมาชิกของสังคม ว่าอะไรควรและอะไรเป็นสิ่งที่ไม่ควรปฏิบัติ และเสรี พงศ์พิศ (2529) และกาญจนา แก้วเทพ (2530) อธิบายว่าความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ เป็นการสร้างสัญลักษณ์แทนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งมีคุณและโทษกับมนุษย์ เพราะว่ามนุษย์มีความปรารถนาที่จะได้รับความปลอดภัยและมีความหวังว่า อำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นจะช่วยได้ ดังนั้นเพื่อดำรงสภาวะอำนาจแห่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มนุษย์ ได้สร้างจากความคิดคำนึงของตนและถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นหลังๆ ต่อมาได้ด้วยการประกอบพิธีกรรมที่เคร่งครัด และการกระทำอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นปฏิบัติการที่เชื่อมโยงกับอุดมการณ์ ความเชื่อของคนในสังคมนั้น

การมีส่วนร่วมการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาด้านป่าไม้ และการมีส่วนร่วมในด้านการติดตามและการประเมินผล ชาวบ้านแพะ ได้มอบหน้าที่ในการดูแล รักษาป่าให้แก่ผู้นำ ซึ่งได้แก่ ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นผู้ดูแลดำเนินการ โดยชาวบ้านจะคอยติดตามปัญหาและสาเหตุ อีกทั้งมีการติดตามและประเมินผลอย่างไม่เป็นทางการจากการเข้าไปใช้ประโยชน์ จะมีการสำรวจตรวจตาป่าไปพร้อมกันโดยมิได้ตั้งใจ เมื่อพบกับปัญหามีผู้ลักลอบตัดไม้ทำลายป่า ทั้งที่เป็นชาวบ้านในชุมชนหรือชาวบ้านในชุมชนอื่น จะมีการแจ้งต่อผู้ใหญ่บ้านหรือคณะกรรมการหมู่บ้านทันที เป็นการสอดส่องดูแลและป้องกัน มิให้ชาวบ้านในชุมชนอื่นเข้ามาใช้ประโยชน์จาก

ป่าของตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ สุรินทร์ สุริยวงศ์ (2536) พบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่จะมอบอำนาจหน้าที่ให้คณะกรรมการหมู่บ้านหรือผู้นำหมู่บ้านในการพิจารณากิจกรรมต่างๆ แล้วนำมาแจ้งให้ที่ประชุมของหมู่บ้านทราบและให้การรับรองสนับสนุน และยังได้สอดคล้องกับผลการศึกษาของ ศลิษา พึ่งแก้ว (2537) สรุปว่า แท้จริงแล้วชาวบ้านมีส่วนร่วมในการติดตาม และประเมินผลเป็นอย่างมาก แต่เป็นการมีส่วนร่วมในลักษณะที่ไม่เป็นทางการจากพวกที่เข้าไปเก็บหาอาหารป่า

การมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน โดยเฉพาะขั้นตอนของผลประโยชน์ชาวบ้านแพะได้มีส่วนร่วมมาก เนื่องจากชาวบ้านนั้นได้มีความผูกพันกับป่ามานาน ในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยกันและกัน โดยชาวบ้านร่วมกัน ดูแล จัดการ และรักษาป่า และป่าได้ให้ประโยชน์ทางตรงต่อชาวบ้านในรูปของแหล่งต้นน้ำลำธาร แหล่งอาหาร แหล่งสมุนไพร และให้ประโยชน์ทางอ้อมในรูปแบบแหล่งศึกษาดูงาน และยังเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาตามความเชื่อของชุมชนที่มีต่อป่า และสถานที่ศึกษาธรรมชาติของลูกหลาน ภายใต้กรอบแนวความคิดและกฎเกณฑ์ที่ชุมชนได้ตกลงร่วมกันไว้ และการใช้ประโยชน์จากป่าทั้งทางตรงและทางอ้อมนั้นไม่กระทบต่อระบบนิเวศป่าไม้ และสิ่งแวดล้อมของป่าชุมชน ยศ สันตสมบัติ (2534) กล่าวว่า เงื่อนไขภายในชุมชนคือการได้รับประโยชน์จากป่าทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งประโยชน์อาจเป็นทั้งประโยชน์ทางเศรษฐกิจหรือทางสังคม คุณิต เวชกิจ (2535) เสนอว่า สิ่งจูงใจในการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อป่าชุมชนนั้น ได้แก่ ผลประโยชน์หรือผลตอบแทนที่ประชาชนจะได้รับจากป่านั้น ไม่จำเป็นต้องออกมาในรูปที่สามารถตีราคาเป็นมูลค่าทางเงินตราแต่เพียงอย่างเดียว แต่อาจเป็นผลประโยชน์อย่างอื่นที่สร้างความพอใจแก่ประชาชน เช่น การมีสภาพแวดล้อมที่ดีขึ้นของท้องถิ่น การได้รับการยกย่องสรรเสริญ รู้สึกผูกพันและเป็นเจ้าของยิ่งขึ้น และผลประโยชน์เพิ่มขึ้น เป็นต้น และนิวัตติ เรืองพานิช (2537) ระบุว่า ประโยชน์ทางอ้อมของป่าไม่มีความสำคัญมากที่สุดอย่างหนึ่ง และอาจมีมากกว่าประโยชน์ที่ได้รับโดยตรงจากป่าไม้เสียอีก

จากความต้องการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ทำให้ชาวบ้านแพะได้มีส่วนร่วมเกี่ยวกับป่าชุมชนมาก ในด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมในต่างๆ เนื่องจากชาวบ้านเห็นได้ถึงความสำคัญของป่าและประโยชน์ที่ได้รับ ทำให้ชาวบ้านมีความรักและหวงแหนป่าไว้เพื่อใช้ประโยชน์ สอดคล้องกับ บัณฑิต ประไพโย และคณะ (2538) ที่กล่าวว่า กระบวนการที่สมาชิกของกลุ่มมีความสมัครใจในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อเป้าหมายที่ต้องการร่วมกัน และวันรักษ์ มิ่งมณีนาถิน (2531) สรุปว่า การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน เนื่องจากชาวบ้านต้องการเข้าไปใช้ประโยชน์ในป่าชุมชน ทำให้ต้องการเข้าในกิจกรรมที่สร้างขึ้นเพราะเขามีความรู้สึกเป็นเจ้าของ

เมื่อพิจารณาถึงการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการจัดการป่าชุมชนในทุกขั้นตอน เห็นได้ว่าชาวบ้านให้ความสำคัญกับป่ามาก อีกทั้งยังมีจิตสำนึกในการหวงแหน ดูแล รักษาป่าที่พวกเขาได้พึ่งพาอาศัย หากชุมชนเกิดการมีส่วนร่วมจะทำให้ชุมชนนั้น เข้มแข็ง พึ่งพาตนเองได้ ปัญหาต่างๆ ที่ผ่านเข้ามาก็จะได้รับการแก้ไขอย่างจริงจัง ชุมชนจะมีวิถีชีวิตที่สงบสุขต่อไป สอดคล้องกับ สุรินทร์ สุริยวงศ์ (2536) ที่กล่าวว่า การจัดการทรัพยากรโดยชุมชนคือ การกระจายอำนาจสู่ชุมชน โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมโดยตรงในการจัดการเพื่อผลประโยชน์ของชุมชนเอง และสถิตินาฏาญจนพันธุ์ (2534) เสนอว่า การจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ได้ผลดีที่สุด ควรให้ประชาชนหรือชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ป่าไม้ในรูปป่าชุมชนของตน เพื่อจะพัฒนาชุมชนไปพร้อมกับ การพัฒนาป่าไม้ และในที่สุดแล้วพวกเขาเหล่านี้ก็จะเป็นผู้รับประโยชน์มีความรู้สึกเป็นเจ้าของป่า หวงแหนป่า สามารถอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างยั่งยืนและเป็นธรรมชาติ เพราะชุมชนท้องถิ่นทุกแห่งจะมีโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีบทบาทสำคัญในการกำหนดความสัมพันธ์และการใช้ประโยชน์จากป่าของคนภายในชุมชน กรมป่าไม้ (2539) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับป่าชุมชนว่า ในสังคมปัจจุบันมีการแสวงหาแนวทางและรูปแบบการจัดการที่เหมาะสม โดยให้ความสำคัญต่อชาวบ้านผู้ใกล้ชิดและพึ่งพิงอาศัยป่าในการดำรงชีพให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาและจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ใกล้หมู่บ้าน เพื่อผลประโยชน์ของชาวบ้านเองเป็นสำคัญ แนวคิดดังกล่าวนี้จึงเกิด เป็น “ป่าชุมชน” ขึ้น ทำให้เห็นว่าการอนุรักษ์ป่าไม้ตามรูปแบบที่ชาวบ้านเพาะ ดำเนินการอยู่ก็นับว่า เป็นแนวทางในการอนุรักษ์ป่าที่ยั่งยืน ทำให้แสดงออกถึงศักยภาพของชุมชนจนสามารถเป็นแบบ ให้กับชุมชนอื่นๆ แล้วก็น่าเชื่อว่าชุมชนบ้านเพาะจะยึดถือเป็นแนวทางในการอนุรักษ์อย่างยั่งยืนต่อไปได้

ชาวบ้านคิดว่า ป่าเป็นสมบัติร่วมของชุมชนทำให้ทุกคนต้องช่วยกันดูแล รักษา เพื่อที่ชาวบ้านสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ ชาวบ้านจึงมีการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนเป็นลักษณะของกรรมสิทธิ์ร่วมหรือสิทธิชุมชนที่เป็นทรัพยากรเปิด ทำให้ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมและเสมอภาคจากป่า แต่ต้องอยู่ภายใต้ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับของชุมชน สอดคล้อง กับ เสน่ห์ จามริก และคณะ (2536) ที่กล่าวว่า ระบบกรรมสิทธิ์ร่วมกันของชุมชน (Communal property system) เป็นแนวคิดเกี่ยวกับระบบกรรมสิทธิ์ร่วมในทรัพยากรที่สำคัญของชุมชนตั้งอยู่บนหลักการของสิทธิการใช้ทรัพยากรที่มีระบบการจัดการ โดยกลุ่มผู้ใช้จะกำหนดกฎเกณฑ์ว่า ใครบ้างมีสิทธิการใช้ ใครบ้างไม่มีสิทธิ และควรใช้อย่างไร ควรมีระบบการจัดการและการควบคุมอย่างไร ชูศักดิ์ วิทยากัด (2531) กล่าวว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่สนับสนุนแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในลักษณะของป่าชุมชน เพราะชาวบ้านต้องการมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์และรักษาป่าไม้ที่อยู่ใกล้ชุมชนของตนมากกว่าที่จะเห็นคนอื่นมาลักลอบตัดไม้ โดยที่

ตนเองได้แต่เฝ้ามองดูเฉยๆ เพราะไม่มีสิทธิ์และอำนาจหน้าที่ โกมล แพรกทอง (2535) กล่าวว่า ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากป่าร่วมกันได้ แต่ต้องให้อยู่ภายใต้กติกาที่กำหนดไว้ มีกฎระเบียบ เพื่อควบคุมดูแล และใช้ ประโยชน์ให้เป็นไปตามวิธีการที่ชุมชนกำหนด

ชุมชนบ้านแพะได้มีการจัดการป่าชุมชนโดยการตั้งกฎระเบียบข้อบังคับต่างๆ อันเป็นที่ยอมรับของชุมชน เป็นเครื่องมือในการป้องกัน รักษา ดูแลป่าชุมชน เพื่อเป็นสมบัติของชุมชน มีกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ และบทลงโทษที่เข้มแข็งและมีประสิทธิภาพ ไม่มีข้อยกเว้นใดๆ และยังใช้ มาตรการทางสังคมในระบบเครือญาติ คือ การระงับการติดต่อสัมพันธ์และไม่ให้ความช่วยเหลือ ต่างๆ โกมล แพรกทอง (2537) กล่าวว่า การจัดการป่าชุมชนที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงความ มั่นคงและยั่งยืน จะต้องมีการมีกฎเกณฑ์เพื่อควบคุมกันเองระหว่างประชาชนในหมู่บ้าน และ เป็นที่ยอมรับของทุกคนในหมู่บ้านเมื่อมีการละเมิดจะมีการปรับโทษหรือการลงโทษตามกติกาที่ได้ ตกลงกันไว้

ชาวบ้านแพะมีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำที่เป็นทางการ และยังเป็นผู้นำด้านการพัฒนาท้องถิ่น และการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน มีความรู้และความสามารถ เข้มแข็งในการปฏิบัติงาน คอยรับฟังปัญหาและข้อเสนอแนะของชาวบ้านทุกครั้ง มีความเป็นประชาธิปไตยและเป็นตัวอย่าง ที่ดีในฐานะผู้นำชุมชน ทำให้ชาวบ้านเชื่อถือ ศรัทธา เคารพและไว้วางใจผู้ใหญ่บ้านมาก แอนดรู เทอร์ตัน (อ้างใน อนุญญา ภูงคกุล, 2533) กล่าวว่า ผู้นำภายใต้พลังความกดดันต่างๆ ทั้งในและ นอกชุมชน ผู้นำจะพยายามยกฐานะความเป็นอยู่ของตนและคนในชุมชน โดยใช้ความรู้ และความ สัมพันธ์ส่วนตัวกับชาวบ้านทั่วไปในการแก้ปัญหาต่างๆ และปรับปรุงคุณภาพชีวิต เศรษฐกิจ และ สังคมของชาวบ้านในหมู่บ้าน ชูศักดิ์ วิทยากัด (2538) กล่าวว่า บทบาทของผู้นำมีอิทธิพลอย่างสูง ต่อความยั่งยืนของการจัดการทรัพยากรในระบบกรรมสิทธิ์ร่วม คือ ผู้นำจะต้องซื่อสัตย์ เสียสละ และถือเอาประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง อีกทั้งผู้ใหญ่บ้านแพะยังได้เห็นความสำคัญของการจัดการ ป่าชุมชน และเอาใจใส่เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ เกี่ยวกับการป่าไม้ และเป็นบุคคลที่มีบทบาทในการ จัดการทรัพยากรป่าไม้มากในสาขาของชาวบ้าน และทำงานบนหลักการของการรักษา ผลประโยชน์ของชุมชนโดยส่วนรวมเป็นหลัก อีกทั้งยังเป็นผู้นำที่เข้มแข็งคอยควบคุมและรักษา กฎ ระเบียบในการจัดการป่าชุมชนอย่างเคร่งครัด

ชาวบ้านแพะนั้นมีภูมิปัญญาชาวบ้านด้านสมุนไพรของชาวบ้านแพะที่เป็นความรู้ของผู้สูงอายุที่รู้เรื่องสมุนไพร และได้มีการถ่ายทอดให้ลูกหลาน เอกวิทย์ ณ ถลาง (2545) กล่าวว่า ภูมิปัญญา หมายถึง ประสบการณ์ ทักษะ ความเชื่อ และพฤติกรรมที่สั่งสมไว้อันเป็นผลมาจากการ ปรับตัวของมนุษย์ให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม จารุวรรณ ธรรมวัตร (2531) กล่าวว่า ภูมิปัญญา หมายถึง แบบแผนการดำเนินชีวิตที่มีคุณค่าแสดงถึงความเฉลียวฉลาดของบุคคลและสังคม ซึ่งได้สะสมและ

ปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นภูมิปัญญา ซึ่งจะเป็นภูมิปัญญาบุคคลหรือทรัพยากรความรู้ก็ได้ การศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านได้รวมเอาทรัพยากรความรู้ บุคคลที่มีอยู่ในท้องถิ่นแต่ละแห่งอาจเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนเองหรือเป็นเอกลักษณ์สากลที่หลายๆ ถิ่นจะมีคล้ายกันก็ได้ แต่ผู้สูงอายุที่รู้เรื่องสมุนไพรของชุมชนบ้านแพะนั้นได้มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาเรื่องสมุนไพร ให้กับลูกหลานแบบไม่เป็นทางการ ในขณะที่ผู้สูงอายุที่รู้เรื่องสมุนไพรไม่สามารถเข้าไปเก็บสมุนไพรในป่าได้เอง จึงแนะนำและบอกให้ลูกหลานเข้าไปเก็บออกมาให้เฉพาะบางตัวที่ตนเองต้องการจะใช้ ลูกหลานจึงได้รู้จักสมุนไพรเพียงบางตัวเท่านั้น แต่ไม่ยอมถ่ายทอดให้ทั้งหมด ส่วนผู้สูงอายุที่รู้เรื่องสมุนไพรที่สามารถเข้าไปหาสมุนไพรได้เองจะไม่มีการถ่ายทอดให้ลูกหลาน ทำให้ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านสมุนไพรของชาวบ้านแพะกำลังร่อยหรอลงไป จึงเกรงว่าผู้ที่มีความรู้เรื่องสมุนไพรจะหมดไปหรือสมุนไพรยังคงมีอยู่ในป่า แต่เมื่อไม่มีคนรู้จักก็ไม่มีคนนำเอาสมุนไพรเหล่านั้นออกมาใช้ประโยชน์ได้ ในอนาคตถ้าชาวบ้านแพะต้องการรู้จักสมุนไพรอาจต้องว่าจ้างชาวบ้านหมู่บ้านอื่นที่มีความรู้ความสามารถในเรื่องสมุนไพรเข้ามาสอนวิธีการหาสมุนไพรและเข้ามาหาสมุนไพรแทน อาจทำให้สมุนไพรบ้านแพะหมดไปได้ โดยที่ชาวบ้านไม่ทราบ เนื่องจากไม่มีความรู้ด้านสมุนไพรหรือขณะกำลังเรียนเรื่องสมุนไพรไม่จบ สมุนไพรเหล่านั้นอาจหมดและทำให้ชาวบ้านหมู่บ้านอื่นเข้ามาร่วมใช้ประโยชน์ต่างๆ จากป่าชุมชนบ้านแพะด้วย อีกทั้งไม่สามารถกล่าวได้ว่าเป็นภูมิปัญญาด้านสมุนไพรของชาวบ้านแพะ เพราะชาวบ้านจากหมู่บ้านอื่นมาสอนจะเป็นภูมิปัญญาในด้านสมุนไพรของหมู่บ้านอื่นแทน

บริเวณป่าชุมชนบ้านแพะมีไฟไหม้ป่าเกิดขึ้นทุกปี แต่ไฟป่าที่ไหม้ในส่วนมากเป็นไฟที่ถูกลมมาจากบริเวณป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ฮอน ที่มีพื้นที่ติดกับเขตป่าชุมชนบ้านแพะ เนื่องจากมีชาวบ้านหมู่บ้านอื่นมาเผาป่าเพื่อต้องการนำสัตว์มาเป็นอาหาร ได้แก่ ประเภทคางคก จึงทำให้ไฟไหม้ลามเข้ามาในบริเวณป่าชุมชนบ้านแพะ และไม่สามารถจับตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษได้ เนื่องจากการเผาบริเวณป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ฮอน ชาวบ้านแพะจึงได้รับความเดือดร้อนต้องรีบไปดับไฟป่าก่อนที่จะลุกลามเข้ามาในบริเวณป่าชุมชนบ้านแพะ ทำให้ชาวบ้านแพะคิดว่าถ้าป่าชุมชนได้ขยายเข้าไปในบริเวณป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ฮอนที่มีบริเวณติดกับป่าชุมชนบ้านแพะ จะทำให้ชาวบ้านที่อาศัยอยู่หมู่บ้านอื่นไม่สามารถเข้ามาใช้ประโยชน์ได้ และป่าชุมชนของชาวบ้านแพะจะไม่โดนไฟป่าทำลายได้ แต่ชาวบ้านก็ยังกังวลว่า ถ้ามีการขยายเขตป่าชุมชนไปอีกถ้าเกิดไฟไหม้ป่า จะเป็นการลำบากในการเข้าไปดับไฟป่า

ทางสำนักงานป่าไม้จังหวัดเชียงใหม่ ได้แจ้งให้ชุมชนบ้านแพะทราบว่า พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ฮอนกำลังจะกลายเป็นพื้นที่ของอุทยาน คณะกรรมการหมู่บ้านจึงได้ทำเรื่องเสนอ

ขอขยายเขตพื้นที่ป่าชุมชนบ้านแพะเข้าไป คิดว่าที่ให้ป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ฮอนเป็นพื้นที่ของอุทยาน เพื่อต้องการให้ชาวบ้านแพะยังคงได้ใช้ประโยชน์จากป่านั้น

ชาวบ้านแพะได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานป่าไม้จังหวัดเชียงใหม่ ได้ทำการจัดส่งคณะบุคคลเข้ามาศึกษาดูงาน และได้สนับสนุนในด้านอุปกรณ์ต่างๆ ทำให้ทราบได้ว่า ป่าชุมชนบ้านแพะเป็นที่ยอมรับจากภาคหน่วยงานรัฐมาก สอดคล้องกับ โทมัส แพรกทอง (2537) ที่กล่าวว่า การจัดการป่าชุมชนที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงความมั่นคงและความยั่งยืนในการจัดการป่าของประชาชนเพื่อประโยชน์และโดยประชาชน จะต้องมีการสนับสนุนจากองค์กรภายนอก เช่น การสนับสนุนทางวิชาการ การสนับสนุนอุปกรณ์ และวัสดุที่จำเป็นเพื่อให้ชุมชนสามารถจัดการป่าโดยใช้ประโยชน์ได้ยั่งยืน แต่การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกของชุมชนบ้านแพะ ไม่ได้มีการสนับสนุนด้านการเงินของหมู่บ้านที่ใช้ในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน เนื่องจากกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชนนั้น บางกิจกรรมจำเป็นต้องใช้เงินทุนในการดำเนินงาน ได้แก่ สร้างสิ่งอำนวยความสะดวก จัดทำและซ่อมแซมเครื่องหมาย และป้ายแสดงอาณาเขตป่าชุมชน และศาลาเพื่อเป็นที่พักและบรรยายในการต้อนรับ เมื่อมีคณะบุคคลภายนอกเดินทางมาศึกษาดูงาน เป็นต้น แต่เงินทุนของหมู่บ้านเพื่อใช้ในกิจกรรมดังกล่าวมีไม่เพียงพอ และชาวบ้านคิดว่า การสนับสนุนของหน่วยงานราชการนั้นชักช้าไม่ทันการณ์ ได้แก่ ชาวบ้านแพะได้เสนอโครงการท่องเที่ยวป่าชุมชนเชิงอนุรักษ์ให้กับสำนักงานป่าไม้จังหวัดเชียงใหม่ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 แต่ขณะนี้ยังไม่ได้รับการอนุมัติ แต่ชาวบ้านก็ยังได้มีการจัดการ ดูแล ป่าชุมชน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชนและใช้งบประมาณตามที่ตนเองมีอยู่

ทำให้เห็นได้ว่า ชุมชนบ้านแพะมีศักยภาพในการจัดการป่าชุมชน ซึ่งได้สอดคล้องกับ เสน่ห์ จามริก และคณะ (2536) ที่ได้กล่าวถึงเงื่อนไขการอนุรักษ์ป่าไม้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเกิดศักยภาพในการจัดการป่าชุมชน ดังนี้

1. ชุมชนที่อนุรักษ์ป่ามีความเป็นชุมชนสูง คือ มีรูปแบบและความเข้มแข็งของความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของชุมชน กล่าวคือ นอกจากชุมชนจะตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยร่วมกันแล้วยังมีความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างสมาชิกของชุมชนอย่างหนาแน่น สำนึกความเป็นชุมชนอาจจะสะท้อนออกมาในรูปของความเชื่อ อุดมการณ์ พิธีกรรมที่ชุมชนยึดถือ และปฏิบัติร่วมกัน เช่น พิธีกรรมเลี้ยงผีขุนน้ำ เช่น ผีปู่ตา เป็นต้น ซึ่งจะช่วยค้ำจุนสำนึกของชุมชนให้มั่นคงแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

2. ชุมชนที่อนุรักษ์ป่า ต้องมีทรัพยากรดิน น้ำ ป่า อยู่ในสภาพที่ใช้ได้ และยังมีศักยภาพพอที่จะพลิกฟื้นให้กลับมาสู่ความอุดมสมบูรณ์ได้อย่างยั่งยืน ทรัพยากรดิน น้ำ ป่า มีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับการผลิตภาคการเกษตร ดังนั้นลักษณะทางกายภาพของชุมชนที่จะมี

จิตสำนึกใน การรักษาป่า จะต้องมึทรัพยากรดิน น้ำ ป่า ในลักษณะที่เอื้ออำนวยต่อการผลิตในภาคเกษตรกรรมของชุมชนอยู่

3. การมีผลประโยชน์ร่วมกัน การอนุรักษ์ป่าของชาวบ้านมีพื้นฐานมาจากการมีผลประโยชน์ร่วมกันในการใช้ทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า เพื่อการเกษตรและการใช้ผลผลิตจากป่าในการดำรงชีวิตประจำวัน เช่น เป็นแหล่งอาหาร ไม้สำหรับก่อสร้างบ้านเรือน เชื้อเพลิง และของป่าอื่นๆ เป็นต้น การอนุรักษ์ป่าจึงเป็นการรักษาผลประโยชน์ร่วมของชุมชนนั่นเอง

4. ชุมชนที่อนุรักษ์ป่า จะต้องมึจิตสำนึกในการรักษาป่า มีความเข้มแข็งและลึกซึ้งมากกว่าการมีผลประโยชน์ร่วมกันเท่านั้น ซึ่งอาจมีเงื่อนไขเกิดจากประเพณี ความเชื่อ และการผลิตซ้ำของอุดมการณ์สืบทอดกันมา หรือเกิดจากความจำเป็นในการป้องกันและรักษาระบบนิเวศ

5. ชุมชนที่อนุรักษ์จะต้องมีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็งที่จะควบคุมรักษากฎระเบียบ และสามารถปรับภูมิปัญญาและจารีตประเพณีท้องถิ่น ให้เข้ากับสถานการณ์การเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่เปลี่ยนแปลง ยิ่งไปกว่านั้นคุณลักษณะที่สำคัญที่สุดของผู้นำชุมชน คือ การทำงานบนพื้นฐานของการรักษาผลประโยชน์ของชุมชนโดยส่วนรวมเป็นหลัก

6. ชุมชนมีการจัดตั้งองค์กรประชาชนที่มีความรับผิดชอบในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม ซึ่งอาจเป็นองค์กรตามประเพณี หรือองค์กรที่รัฐจัดตั้งขึ้น โดยมีหน้าที่รับผิดชอบในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสมและเป็นธรรม ตามเงื่อนไขที่แตกต่างกันออกไป ทั้งในระบบนิเวศ เศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมของท้องถิ่น โดยการทำงานร่วมกันขององค์กรชาวบ้าน มักจะวางอยู่บนรากฐานภูมิปัญญาดั้งเดิม จารีต ประเพณี และประสบการณ์ที่สั่งสมกันมา

7. มีจารีตของการจัดการทรัพยากรที่ถือว่า ทรัพยากรเป็นสิทธิและทรัพย์สินร่วมของชุมชน ชุมชนบ้านป่าในอดีต มีจารีตของการจัดการทรัพยากรที่ถือว่าทรัพยากรธรรมชาติทั้งหมด เป็นทรัพย์สินร่วมของชุมชน และชุมชนมีสิทธิในการดูแลจัดการ ออกกฎเกณฑ์เพื่อควบคุมการใช้ ประโยชน์ ชุมชนที่ยังสามารถอนุรักษ์ป่าไว้ได้ มักเป็นชุมชนที่ยังคงยึดมั่นในจารีตประเพณี ที่ว่า ป่าเป็นของชุมชนผู้ที่รักษาป่าเท่านั้น และเป็นธรรมต่อสมาชิกของชุมชน

8. มีระบบการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนและเป็นธรรม ในระบบการจัดการทรัพยากรของชุมชนนั้น ประกอบด้วย หลักการจัดการ วิธีการจัดการ และรูปแบบของการจัดการ หลักการจัดการทรัพยากรของชุมชนบนพื้นฐาน 1) การยอมรับจารีตประเพณี สิทธิชุมชน 2) การคำนึงถึงผลประโยชน์ร่วมกันของสมาชิกและความเป็นธรรมทางสังคม 3) ความยั่งยืนของระบบการผลิตและความสมดุลของระบบนิเวศ และ 4) การมีส่วนร่วมของสมาชิกทั้งหมดของชุมชน

และที่สำคัญที่สุด ชาวบ้านแพะให้ความร่วมมือกันภายใต้บทบาท หน้าที่ และจิตสำนึกของความเป็นชาวบ้านในชุมชนบ้านแพะ ส่งผลให้ชุมชนมีความร่วมมือร่วมใจในการจัดการ ดูแล และรักษาป่าอย่างเข้มแข็ง

5.3 ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาเรื่องศักยภาพในการจัดการป่าชุมชนบ้านแพะนี้ พบว่า ชุมชนบ้านแพะมีประสบการณ์ในการอนุรักษ์ป่าไม้มาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน มีประสบการณ์จากการขาดแคลนน้ำ และป่าไม้ ทำให้มีการจัดการ ดูแล รักษาป่าชุมชน เพื่อให้กลับมาใช้ประโยชน์ได้อีกครั้ง การที่ชุมชนต้องได้อาศัยพึ่งพิงป่าไม้ และมีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็งที่สนใจในด้านการอนุรักษ์ป่า หากต้องการให้ป่าชุมชนดำรงอยู่อย่างมั่นคงและยั่งยืน ควรมีการร่วมมือกันหลายๆ หน่วยงานเพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวกับป่าชุมชนสม่ำเสมอ และเข้าใจวัตถุประสงค์ของกิจกรรมนั้นๆ อย่างถ่องแท้ ทั้งนี้ต้องให้ความสำคัญกับชาวบ้านเป็นอย่างยิ่ง จากผลการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะสำหรับชาวบ้าน โดยทั่วไปที่มีความสนใจหรือเจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้องสามารถนำไป ประกอบการพิจารณาเพื่อเป็นแนวทางการอนุรักษ์ป่าชุมชนในอนาคต ให้เหมาะสมสอดคล้องในแต่ละท้องถิ่น และเพื่อให้การอนุรักษ์ป่าชุมชนมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น

5.3.1 ข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงานราชการ

1. การจัดการ ดูแล และรักษาป่าไม้ของชุมชน มีรูปแบบและกระบวนการในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ขึ้นอยู่กับประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อของชุมชน ดังนั้นในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน หน่วยงานราชการควรส่งเสริม และสนับสนุนให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ ดูแล และรักษาทรัพยากรธรรมชาติทุกขั้นตอน ในรูปแบบของการมีส่วนร่วมของชุมชนโดยชาวบ้านสามารถกำหนดแนวทางในการดำเนินงานตามความต้องการของตนเอง เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

2. ชุมชนที่มีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติได้เองภายในชุมชน หน่วยงานราชการควรจรรับรองสิทธิการใช้ การจัดการ ดูแล รักษา และวิธีการของชาวบ้านในการจัดการป่าชุมชนโดยชุมชนเอง เป็นการส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนมีจิตสำนึก ห่วงเห่นและรู้สึกเป็นเจ้าของในป่า ทำให้ชาวบ้านเข้ามาจัดการ ดูแล รักษา และใช้ประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมจากทรัพยากรป่าอย่างยั่งยืน และเป็นธรรม บนพื้นฐานที่ว่า ชาวบ้านจะช่วยกันจัดการ ดูแล และรักษาป่าชุมชนไว้อย่างดี ในกรณีที่สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าได้

3. ชุมชนที่มีองค์กรชุมชนที่ทำหน้าที่ในการจัดการ ดูแล และรักษาทรัพยากรของชุมชน ในลักษณะสิทธิร่วมหรือระบบกรรมสิทธิร่วมในทรัพยากรนั้น หน่วยงานราชการควรจจะรับรองสิทธิขององค์กรชุมชน ให้เป็นองค์กรหลักในการจัดการ ดูแล และรักษาป่าของชุมชน เพื่อให้ชุมชนเกิดการพัฒนาย่างยั่งยืนต่อไป เป็นการส่งเสริมและสนับสนุนให้องค์กรชุมชนเข้ามาจัดการทรัพยากรให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ จารีต ภูมิปัญญา และประเพณีของชุมชน

4. การจัดการป่าชุมชนในชุมชนที่มีวัฒนธรรมและประเพณีรองรับ เป็นการจัดการของชาวบ้าน ผ่านกระบวนการความเชื่อที่สืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ทำให้เกิดการรวมกลุ่มขึ้นเพื่อจัดการดูแลและรักษาป่า ดังนั้นหน่วยงานราชการควรส่งเสริมประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อของชาวบ้านที่สืบทอดต่อกันมาให้คงอยู่และสืบทอดจนถึงชาวบ้านรุ่นต่อไป เป็นการส่งเสริมให้ชุมชนมีชีวิตสัมพันธ์กับป่า

5. ทางหน่วยงานราชการได้มีการจัดอบรมให้ความรู้ในเรื่องการอนุรักษ์และความสำคัญของป่าไม้แก่ชาวบ้าน เพื่อเป็นการส่งเสริมให้ชาวบ้านมีจิตสำนึกในการช่วยกันดูแลและรักษาป่าอย่างมากมาย หลังจากการจัดอบรมควรมีการติดตามผลอย่างต่อเนื่องว่า ชาวบ้านมีความรู้ความเข้าใจ และจิตสำนึกที่เหมาะสมหรือไม่ และมีพฤติกรรมอย่างไรเกี่ยวกับป่า เรื่องปรับแนวทางให้เหมาะสมมากยิ่งขึ้น

5.3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับชาวบ้าน

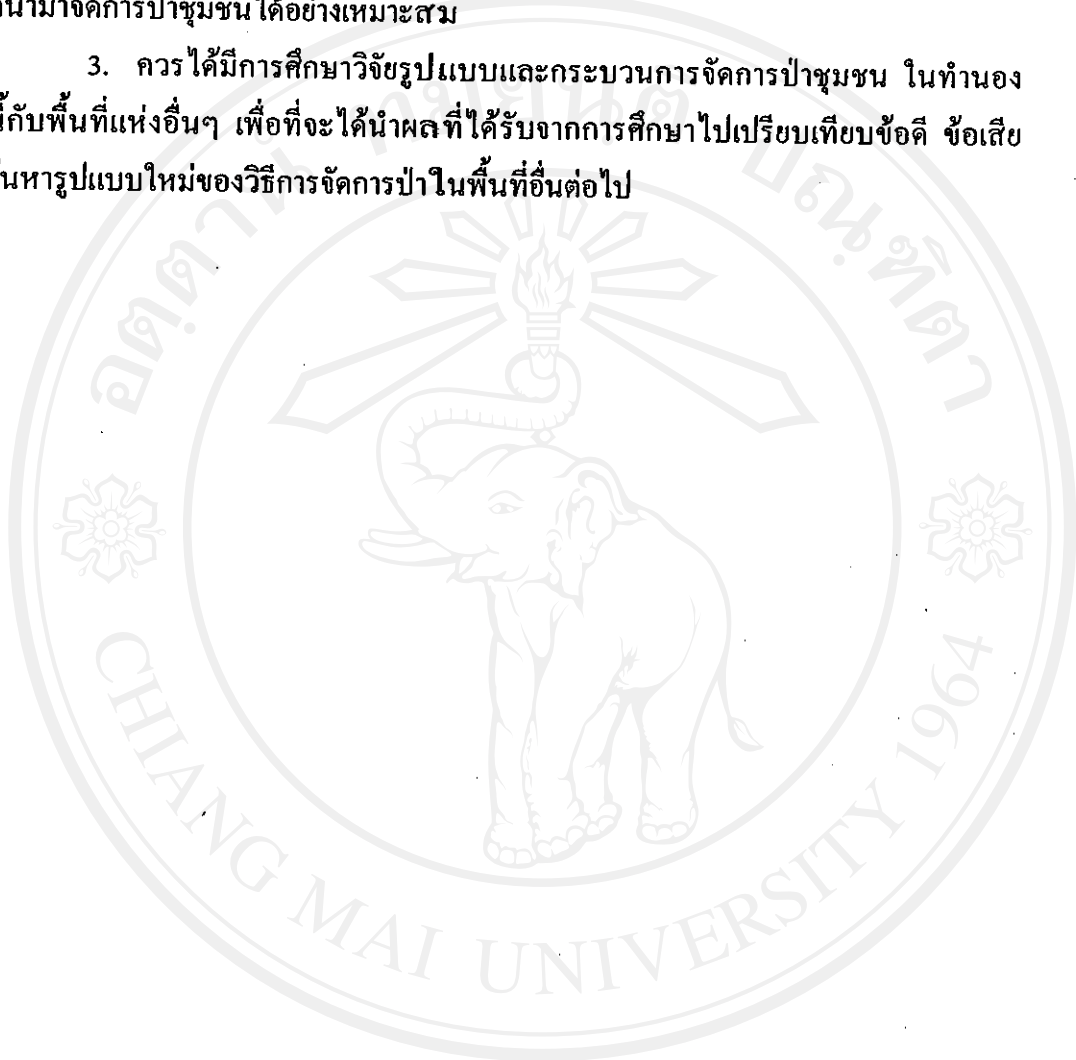
จากการที่ชาวบ้านได้จัดการ ดูแล และรักษาป่าชุมชนบนพื้นฐานของการสืบทอดทางภูมิปัญญาของชาวบ้านในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศแบบองค์รวมที่สืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษ ดังนั้นชาวบ้านรุ่นปัจจุบันนี้ควรส่งเสริม ให้ความรู้ความเข้าใจ และถ่ายทอดให้แก่เยาวชนรุ่นต่อไปถึงภูมิปัญญาที่ใช้ในการจัดการ ดูแล และรักษาป่า เพื่อให้เกิดประโยชน์และการพัฒนาย่างยั่งยืนของชุมชนต่อไป

5.3.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษารั้งต่อไป

1. ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อจำกัดหลายประการ จึงไม่ได้นำเสนอในเรื่องของความหลากหลายทางธรรมชาติของป่าชุมชนบ้านแพะ เพราะป่าแห่งนี้มีสภาพป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ และมีความหลากหลายทางนิเวศ ดังนั้นในการศึกษารั้งต่อไปจึงควรศึกษาถึงความหลากหลายทางชีวภาพของป่าชุมชนแห่งนี้ ซึ่งจะเป็นข้อมูลประกอบที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษาป่าชุมชนในพื้นที่นี้และพื้นที่อื่นต่อไป

2. ควรได้มีการศึกษาวิจัยในรูปแบบของการศึกษาเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมของป่าชุมชน เพื่อเป็นการรับรู้ในกระบวนการของชาวบ้าน แล้วนำมาถอดบทเรียนเป็นองค์ความรู้ที่สามารถนำมาจัดการป่าชุมชนได้อย่างเหมาะสม

3. ควรได้มีการศึกษาวิจัยรูปแบบและกระบวนการจัดการป่าชุมชน ในทำนองเดียวกันนี้กับพื้นที่แห่งอื่นๆ เพื่อที่จะได้นำผลที่ได้รับจากการศึกษาไปเปรียบเทียบข้อดี ข้อเสีย และเพื่อค้นหารูปแบบใหม่ของการจัดการป่าในพื้นที่อื่นต่อไป

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved